

چرا حزب توده در برابر کودتا نایستاد؟

۳۰ بهمن ۱۴۰۱ ساعت ۱۶:۰۲

علیرغم آنکه به گفته برخی از منابع رابطه حزب توده و دولت، در زمان کودتا مناسب بود، اما حضور حزب توده نه تنها نمی‌توانست مانع از کودتا شود، بلکه عاملی در جهت مخدوش شدن چهره دکتر مصدق نیز بود. زیرا حزب توده جایگاه خوبی در میان مردم نداشت و حمایت این حزب از مصدق می‌توانست به منزله رابطه مستقیم حزب با مصدق تلقی شود.

نقش حزب توده در کودتای ۲۸ مرداد، موضوعی است که بارها و بارها در منابع مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. با این حال دیدگاه‌هایی که در این منابع مطرح شده است دیدگاه‌های متفاوت و گاه متناقضی بوده است. چنانچه برخی معتقدند حزب توده بر علیه مصدق وارد عملیات شد. گروهی بر این باور هستند که حزب توده به حمایت از مصدق به خیابان‌ها آمد و گروهی نیز این موضع را خنثی و بیطرفانه اعلام کرده است. اما واقعیت این است که حزب توده، در دوره کودتا عکس‌العمل خاصی نداشت و در واقع در برابر کودتا مقاومتی از خود نشان نداد. علت این موضع‌گیری ریشه در عواملی مختلفی دارد که در این نوشته مورد بررسی قرار گرفته است.

روابط دکتر مصدق و حزب توده

در برخی از منابع تاریخی آمده است که دکتر مصدق در اواخر حکومت خود حزب توده را تأیید کرد و آنان را به رسمیت شناخت. اما واقعیت این است که پیدایش این دیدگاه بیشتر به دلیل تبلیغات و جنگ روانی شبکه‌های جاسوسی آمریکا و انگلیس علیه دکتر مصدق بود. این شبکه‌ها که به خوبی از نفرت مردم از حزب توده باخبر بودند، تلاش کردند با این اقدامات چهره دکتر مصدق را در نزد افکار عمومی منفور جلوه دهند. جک استراو وزیر خارجه اسبق انگلستان در کتاب خود با عنوان کار، کار انگلیسی‌هاست، به این موضوع پرداخته و به خوبی عنوان کرده است که سیا و mi۶ با هدف تبلیغات و جنگ روانی، این شایعه را به راه انداختند تا نشان داده شود که مصدق حامی حزب توده و شوروی است. ۱

اما واقعیت در طرف دیگر قضیه آن است که حزب توده در جریان اختلافات میان مصدق و حکومت، ترجیح می‌داد پیروز نهایی میدان، دکتر مصدق باشد. به این دلیل که یکی از طرف‌های این جنگ یا اختلاف، کشورهای غربی و یا به تعبیری امپریالیسم بود و مصدق به عنوان قهرمان مبارزه با امپریالیسم شناخته شده بود. با این حال، تبلیغات روانی شبکه‌های جاسوسی، هیچ‌گاه روابط مصدق و حزب توده را به صورت مشخص، علنی و آشکار نساختند. به باور برخی از تحلیلگران این بازی از طرف امپریالیست‌ها به قدری پیچیده و ماهرانه طراحی شد که امکان تشخیص واقعیت سخت بود.

با این حال علیرغم آنکه حزب توده، دکتر مصدق را قهرمان مبارزه با امپریالیسم می‌دانست و با اینکه هر روز به دولت هشدار

می‌داد که در برابر توطئه مقاومت نمایند و با اینکه اعضای حزب توده در بسیاری از ارکان حکومت رسوخ کرده بودند و حتی سازمان وسیعی در ارتش تدارک دیده بود ولی عملاً هنگامی که عملیات مامورین کودتا انجام می‌گرفت ساکت ماندند و نظاره کردند و پا به میدان نگذاشتند و از شکست استقبال نمودند. ۲ این موضوع به دلایل مختلفی رخ داد که مخالفت دکتر مصدق با تحریکات سیاسی این حزب، جز یکی از عوامل مهم بود.

مخالفت دکتر مصدق با مقاومت حزب توده در کودتا

گفته شده است که دلیل اصلی عدم تحرک سیاسی حزب توده، مخالفت دکتر مصدق بود. در باب اینکه دکتر مصدق چرا با این موضوع مخالف بود، دلیل خاصی ذکر نشده است. اما همین موضوع می‌تواند شاهدهی بر ادعای ارتباط دکتر مصدق با حزب توده باشد. دکتر فریدون کشاورز از اعضای اولیه حزب توده در این رابطه گفته است که قرار بود حزب توده اعتصابی توسط کارگران شکل دهد تا با حضور آنان در خیابان‌ها، شعار زنده باد مصدق سر داده شود. اما از یک سو کیانوری با این پیشنهاد مخالف بود، زیرا معتقد بود که این کار در نهایت به ضرر مصدق تمام خواهد شد و از سویی شخص دکتر مصدق نیز با آن موافق نبود، زیرا او در تماس با فریدون کشاورز گفته بود که بر اوضاع مسلط است و نیازی نیست که حزب توده اقدامی انجام دهد. ۳ احتمالاً دکتر مصدق از عواقب این موضع و واکنش افکار عمومی آگاه بود و از این رو هیچ‌گاه حمایت حزب توده از خود را نپذیرفت.

مغرور شدن حزب توده و نزدیک شدن آن به امپریالیسم

دیدگاه دیگری که در رابطه با مواضع حزب توده نسبت به کودتای ۲۸ مرداد مطرح است این است که حزب توده نه تنها از دکتر مصدق حمایت نکرد، بلکه حتی به امپریالیسم نیز نزدیک شد. علت این موضوع، غرور و تکبری بود که حزب توده به دلیل ارتقا جایگاه سیاسی خود یافته بود. مطابق با این دیدگاه حزب توده که در اثر فضای باز (بعد از روی کار آمدن مصدق و ریاست مجلس آیت‌الله کاشانی) به امکاناتی برای بسط فعالیت خود دست یافته بود، به قدرت نسبتاً قابل ملاحظه‌ای بدل شد. این مسئله به جای آنکه حزب توده را آگاه سازد و از نیروی خود با حس مسئولیت استفاده کند، او را مغرور ساخت و خود را مهمترین نیروی عاقل و مهمترین رهبر مردم تلقی کرد و با دست زدن به ماجراجوئی‌های گوناگون، آلت دست امپریالیسم شد و به نام دفاع از شوروی، در انداختن ایران به دامن غرب سهیم شد. ۴ مطابق با این دیدگاه، حتی برخی از اعضای حزب توده از طریق مطامع پیشنهادی شبکه‌های جاسوسی تطمیع شدند و با رویگردانی از مصدق، به صف مخالفان او پیوستند. البته در کنار این دیدگاه، دیدگاه سومی نیز مطرح است که هر چند این دیدگاه تا حدودی کمرنگ است اما برخی معتقدند که جز عوامل تاثیرگذار بر مواضع حزب توده بود. این دیدگاه بر این باور است که حزب توده از نظر تشکیلات سیاسی در وضعیت مناسبی نبود و هر چند برخی از اعضای حزب توده توانسته بودند بعضی از مناصب سیاسی و نظامی را از آن خود کنند، اما این وضعیت کمک چندانی به انسجام سیاسی و نظامی آنان نکرده بود. از این رو حزب توده، حتی اگر به نفع دکتر مصدق وارد پیکار سیاسی می‌شد، احتمال تحقق همان نتیجه یعنی پیروزی کودتا همچنان زیاد بود.

سخن نهایی

علیرغم آنکه به گفته برخی از منابع رابطه حزب توده و دولت، در زمان کودتا مناسب بود، اما حضور حزب توده نه تنها نمی‌توانست

مانع از کودتا شود، بلکه عاملی در جهت مخدوش شدن چهره دکتر مصدق نیز بود. زیرا حزب توده جایگاه خوبی در میان مردم نداشت و حمایت این حزب از مصدق می‌توانست به منزله رابطه مستقیم حزب با مصدق تلقی شود. این در حالی بود که دکتر مصدق، هیچ‌گاه به طور علنی و مستقیم از حزب توده حمایت نکرده بود. از طرفی حزب توده از نظر تشکیلاتی در موقعیتی نبود که بتواند اقدام موثری انجام دهد. حضور این حزب شاید می‌توانست روند کودتا را با تاخیر مواجه سازد، اما به دلیل حمایت قوی آمریکا و انگلیس از کودتاچیان، احتمال پیروزی آنها کم بود. به خصوص آنکه مذهب‌یون نیز به دلیل اختلاف مصدق و آیت‌الله کاشانی، وارد مبارزه نشدند و موضع بی‌طرفانه‌ای را اتخاذ کردند. بنابراین حضور این حزب در کودتا نمی‌توانست تاثیر مثبتی بر کودتا به نفع دکتر مصدق داشته باشد.

فهرست منابع

۱. جک استراو، کار انگلیسی‌هاست (چرا ایران به ما بی‌اعتماد است؟)، ترجمه علی مجتهدزاده، تهران، انتشارات: کتاب پارسه، ۱۳۹۸، ص ۱۲۳.
۲. سیدجلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، جلد ۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هفدهم، ۱۳۹۱، ص ۵۲۳.
۳. همانجا.
۴. جمعی از پژوهشگران، حزب توده از شکل‌گیری تا فروپاشی (۱۳۶۸-۱۳۲۰) تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۷، ص ۱۳۷.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetariikh.com/news/49094/چرا-توده-حزب-برابر-کودتا-برابر-توده-حزب-چرا/49094>